

УДК: 94:323.1(477:436)“1914

Уляна УСЬКА

“ГАЛИЦЬКЕ ЗРІВНЯННЯ” 1914 РОКУ ЯК ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ КОМПРОМІС

Упродовж останнього десятиліття увагу дослідників привертає вивчення ступеня інтегрованості національних спільнот у політичні процеси в умовах мультинаціональних суспільств, а також чинників, які відповідають за формування прагнення нації до політичної самореалізації або до самовизначення та побудови власної державності. Концепція модерної національної політики Австро-Угорщини, що сформувалася на початку ХХ ст., передбачала кілька політичних моделей врегулювання міжнаціональних конфліктів, які були реалізовані у формі “національного зрівняння” в Моравії (1905), на Буковині (1910) та в Галичині (1914).

Особливості “Галицького зрівняння” 1914 р. вивчали кілька поколінь науковців, які розглядали процес досягнення міжнаціонального порозуміння з погляду політичної боротьби між різними угрупованнями щодо проведення сеймової виборчої реформи¹, в контексті захисту прав національних меншин², процесу автономізації Галичини³ та реалізації модерної національної політики

¹ Buszko J. Sejmowa reforma wyborcza w Galicji: 1905–1914 / Józef Buszko. – Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe, 1956; Grodziski S. Sejm krajowy galicyjski 1861–1914 / Stanisław Grodziski. – Warszawa: W-wo Sejmowe, 1993. – Т. 1; Плекан Ю. Боротьба за реформу виборчого законодавства до Австрійського парламенту та Галицького сейму (кінець ХІХ – початок ХХ ст.): монографія / Ю. Плекан. – Івано-Франківськ: Третяк І. Я., 2008; Монолатій І. “Галицький” компроміс 1914 року: старт чи фініш українсько-польського примирення? / І. Монолатій // Незалежний культурологічний часопис “І”. Україна–ЕС: Транскордонна Галичина [Електронний ресурс]. – Б. м., 2010. – Ч. 64. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n64texts/64-zmist.htm>

² Pernthaler P. Die Entstehung des völkerrechtlichen Menschenrechts- und Minderheitenschutzes im 19. und 20. Jahrhundert // Zur Entstehung des modernen Minderheitenschutzes in Europa. Handbuch der europäischen Volksgruppen / Peter Pernthaler. – Wien; New York: Springer, 2006. – Bd. 3. – S. 88–92; Reiter I. Die autochthonen Volksgruppen Österreichs. Ein Überblick über die Rechtslage von 1848 bis in die Gegenwart [Електронний ресурс] / Ilse Reiter / Max-Planck-Institut für europäische Rechtsgeschichte. – Berlin: Humboldt-Univ., 2001. – Режим доступу: <http://www.forhistiur.de/2001-08-reiter/?l=de>

³ Binder H. “Galizische Autonomie” – ein streitbarer Begriff und seine Karriere / Harald Binder // Der Mährische Ausgleich von 1905. Möglichkeiten und Grenzen für einen nationalen Ausgleich in Mitteleuropa. Tagungsband. – Brno: Matice moravská, 2006. – S. 239–266; Pijaj S. Pokusy o polsko-ukrajinskou dohodu v Haliči / Stanisław Pijaj // Der Mährische Ausgleich von 1905. Möglichkeiten und Grenzen für einen nationalen Ausgleich in Mitteleuropa. Tagungsband. – Brno: Matice moravská, 2006. – S. 267–278.

Австро-Угорщини⁴. Проте аналіз політичної моделі й виборчих технологій, закладених у польсько-українській угоді 1914 р., залишився поза увагою дослідників.

Мета статті – розкрити політико-правові механізми забезпечення “Галицького зрівняння” 1914 р., з’ясувати його вплив на ступінь політичної інтегрованості української спільноти.

Повідомлення у пресі про відкриття 20 січня 1914 р. нової сесії Галицького сейму спонукали головних політичних акторів відновити переговори щодо сеймової виборчої реформи⁵. У зв’язку з цим президія сеймового Українського клубу 10 січня 1914 р. звернулася до намісника Вітольда Коритовського із пропозицією про доопрацювання урядового компромісного варіанту⁶. Побоюючись, що переговори знову зайдуть у безвихідь, як це трапилося торік у справі щодо відкриття українського університету, Кость Левицький, як голова парламентського Українського клубу (Українська національно-демократична партія (УНДП)) та Народного комітету УНДП, вирішив особисто відмовитися від опозиційної тактики, незважаючи на те, що її схвалила більшість українських послів⁷. У цей критичний момент він звернувся до митрополита Андрея Шептицького як до надпартійного арбітра з проханням узяти участь у переговорах, що позитивно сприйняв би не лише український політик, а й партії польського провладного блоку.

Через відсутність порозуміння між польським та українським політичним табором австрійський уряд не наважився оголосити про відкриття нової сесії Галицького сейму, як це було заплановано, проте ініціював переговори на крайовому рівні. Завдяки активності намісника В. Коритовського та крайового маршалка А. Голуховського (молодшого) відновили діяльність комісія з виборчої реформи та підкомітет із розподілу виборчих округів. Напрацьовуючи узгоджену спільну позицію, польські фракції сейму регулярно радилися у бюро крайового маршалка, а українці – в митрополичих палатах. 25 січня 1914 р. вони підготували свої остаточні пропозиції щодо двох спірних пунктів: 1) національного співвідношення членів Крайового відділу; 2) кількості двомандатних виборчих округів⁸.

На загальній конференції президій сеймових фракцій 26 січня 1914 р. А. Голуховський від імені польської більшості запропонував прийняти таке співвідношення членів Крайового відділу: з 8 членів – 2 українці, взамін на підтримку всіх пропозицій, що висувала українська сторона. Коли К. Левицький категорично відмовився, в дискусію втрутився А. Шептицький, який звернувся до учасників переговорів такими словами: “Позвольте мені наче забути на се, що я руський

⁴ Kuzmany B. Der Galizische Ausgleich als Beispiel moderner Nationalitätenpolitik? / Börries Kuzmany // Galizien: Peripherie der Moderne – Moderne der Peripherie? Sonderdruck aus Tagungen zur Ostmitteleuropaforschung / Herder-Institut für historische Ostmitteleuropaforschung, Institut der Leibniz-Gemeinschaft. – Marburg, 2013. – Bd. 31. – S. 123–141.

⁵ Діло. – 1914. – 5 січня.

⁶ Там само. – 12 січня.

⁷ Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів / К. Левицький. – Львів: Накладом власним з друкарні оо. Василіян у Жовкві, 1926. – С. 685.

⁸ Діло. – 1914. – 26 січня.

митрополит, а стати на загальнім, на краєвім становищі, щоб за помічю Божою собі сторони склонити до подання собі руки, до помиріння в сій справі, а як дасть Бог і в многих інших мирно підємо разом!”⁹. Він запропонував таких три пункти: 1) українці повинні погодитися на співвідношення членів Крайового відділу 8:2, якщо маршалок як його голова матиме лише 1 голос; 2) поляки – на зменшення кількості двомандатних округів із 16 до 12; 3) та на відновлення переговорів у справі заснування українського університету¹⁰.

Категорично відкидаючи варіант А. Шептицького, східногалицькі консерватори та “центровці” на спільній нараді президій польських клубів звинуватили намісника та маршалка у зраді польських національних інтересів, у результаті чого ці високопосадовці покинули засідання. Наступного дня конфлікт у польському таборі настільки загострився, що у відставку подали відразу два начальники крайової управи Галицького намісництва¹¹.

27 січня 1914 р. знову відбулася спільна нарада президій сеймових клубів під головуванням Агенора Голуховського у присутності митрополита Андрея та Станіславівського єпископа Костянтина Чеховича, яка тривала аж до ранку. Після виснажливих дискусій К. Левицький заявив, що члени Українського клубу погодяться на пропозиції А. Шептицького, якщо польський табір також їх підтримає. У цих умовах Тадеуш Ценський від центру попросив додатковий час для проведення ще однієї консультації. Після безрезультатного обговорення очільник Кола польського Станіслав Гломбінський взяв на себе відповідальність за заяву про те, що польська сторона повністю підтримає урядовий проект та пропозиції митрополита Андрея за умови, що кількість двомандатних округів у курії сільських громад буде зменшено до 14, а натомість українці одержать гарантію відкриття українського університету. У відповідь К. Левицький відразу ж виголосив протест від імені сеймового Українського клубу. У цій ситуації А. Шептицький знову закликав присутніх продовжувати переговори, бо “те, що зараз важко, завтра і за місяць буде ще важче”¹². Тоді українці висунули умову: якщо поляки негайно задекларують відкриття українського університету, то українці погодяться на утворення 14 двомандатних виборчих округів у місцевостях, де проживає близько 35 % неукраїнського населення, при цьому їх площа повинна бути значно меншою, ніж це було заплановано.

Прийняття польським табором українських вимог нарешті уможливило підписання 28 січня 1914 р. сеймовими фракціями формального компромісу у справі виборчої реформи, після чого поляки підготували декларацію про пришвидшення відкриття українського університету¹³. Засідання Галицького сейму було заплановане на 3 лютого 1914 р., але постійно відкладалося через те, що “центровці” знову піддали ревізії досягнутий компроміс. Не бажаючи брати на себе відповідальність за зрив

⁹ *Левицький К.* З національної діяльності Митрополита Андрея графа Шептицького / К. Левицький // Богословія. – Б. м., 1926. – Т. 4. – Кн. 1–2. – С. 41.

¹⁰ Діло. – 1914. – 27 січня.

¹¹ Там само.

¹² Центральний державний історичний архів України, м. Львів. – Ф. 201 (Греко-католицька митрополича консисторія, м. Львів). – Оп. 4. – Спр. 440. – Арк. 1.

¹³ Діло. – 1914. – 28 січня.

переговорів, 7 лютого 1914 р. вони нібито погодилися на умови українців щодо виборів у двомандатних виборчих округах, згідно з якими переможцями визнавалися ті два кандидати, кожен з яких набирив не менше 30 % голосів¹⁴. Лише після виголошення перед делегацією східногалицьких консерваторів, “центровців” та ендеків пастирського листа від римо-католицького єпископату, в якому висловлювалася підтримка компромісних умов¹⁵, увечері 14 лютого 1914 р. сейм нарешті ухвалив пакетом зміни до крайового статуту й виборчої ординації відразу у другому та третьому читаннях¹⁶.

Сеймову угоду не підтримали кілька депутатів Українського клубу – Іван Кохановський, Володимир Сінгалевич, Тімотей Старух і Теодор Ваньо. У “Протесті руської опозиції” вони заявили, що фракційна солідарність їм завадила відкрито виступити в сеймі проти компромісного законопроекту, та висловили готовність надалі змагати до утворення української національно-територіальної автономії у Східній Галичині, тобто вимагали поділу краю¹⁷. Водночас поміркованіші народо-вці назвали цю реформу другою історичною польсько-українською угодою після “нової ери”¹⁸, оскільки, на їхню думку, її втілення могло стати “зародом політичної автономії українського народу” в Галичині¹⁹.

Однією з головних вимог українських радикалів у справі сеймової виборчої реформи була демократизація виборчого права – запровадження загального прямого рівного та таємного голосування. Проте закони про “національне зрівняння” в Моравії 1905 р., на Буковині 1910 р. та й у Галичині 1914 р. передбачали збереження куріально-цензової системи, осучасненої завдяки впровадженню національного принципу. Ця система відтворювала модерну подобу станового представництва краю, яке лежало в основі збудованої Габсбургами системи державного управління в ранньомодерний час.

Таблиця 1

**Схема виборів до Галицького сейму за законом від 1861 р.
із внесеними до нього змінами та доповненнями²⁰**

Склад Галицького сейму (1900)	Спосіб виборів, рівень майнового цензу	Кількість мандатів
		Загальна – 161
Вірилісти	призначення за посадами	12

¹⁴ Kurjer Lwowski. – 1914. – 9 lutego.

¹⁵ Tamże. – 14 lutego.

¹⁶ Діло. – 1914. – 16 лютого.

¹⁷ Kurjer Lwowski. – 1914. – 16 lutego.

¹⁸ Томашівський С. Історичний момент / С. Томашівський // Діло. – 1914. – 16 лютого.

¹⁹ Левицький К. Історія політичної думки... – С. 687.

²⁰ Die Verfassung der österreichischen Monarchie, nebst zwei Beilagen vom 26. Februar 1861. Beilage II, o): Landes-Ordnung und Landtags-Wahlordnung für das Königreich Galizien und Lodomerien sammt dem Herzogthume Krakau // Reichsgesetzblatt für das Kaisertum Österreich. – Jahrgang 1861. – Stück IX. – Nr. 20. – S. 286–296; Gesetz vom 18. März 1900, wirksam für das Königreich Galizien und Lodomerien sammt Großherzogthume Krakau, mit welchem die §§ 2, 3, 45, 47 und 49 der Landes-Wahlordnung vom 26. Februar 1861 abgeändert werden // Landesgesetz und Verordnungsblatt für das Königreich Galizien und Lodomerien sammt Großherzogthume Krakau. – Jahrgang 1900. – Stück 1. – Nr. 42. – S. 243–245.

I курія великих землевласників	прямі вибори; майновий ценз – від 100 гульденів земельного податку	44
II курія міських громад	прямі вибори; перші 2/3 виборців зі списку платників податків	28
III курія торгових і промислових палат	прямі вибори; Львів, Краків, Броди	3
IV курія сільських громад	двоступеневе голосування, всі платники податків, що досягли 24 річного віку	74

Аналізуючи спосіб голосування за цією виборчою схемою, впадає у вічі те, що коло виборців у всіх куріях формувалося на основі майнового цензу. Крім цього, в IV курії сільських громад існувало двоступеневе голосування, що було властиве для виборчих модусів до нижньої палати австрійської Державної Ради в 1873–1907 рр. для курії сільських громад, а з 1896 р. – також для курії загального голосування; у виборчих модусах до всіх крайових сеймів (нижче та вище р. Еннс) із 1861 р. для курії сільських громад. Двоступеневі вибори відбувалися у два етапи: 1) правибори – правиборці обирали виборців; 2) вибори – виборці в повітовому центрі безпосередньо обирали депутатів. Така практика значно обмежувала волевиявлення виборців курії сільських громад, особливо українського населення у Східній Галичині.

Порівнюючи результати парламентських виборів 1907 р. на основі загального голосування та сеймових виборів 1908 р. на основі куріально-цензової системи, Михайло Лозинський та Володимир Охримович дійшли висновку, що завдяки технології двоступеневого голосування українці в 1908 р. втратили близько 4 % голосів на користь польських кандидатів та 7 % – русофільських²¹. У новому законі 1914 р. двоступеневе голосування збереглося лише у V курії промислових об’єднань м. Львова та Кракова, а в III загальній міській курії та VI курії сільських громад запроваджувалося загальне голосування, що не може свідчити про демократизацію виборчого права.

Крім цього, після публікації 12 липня 1914 р. санкціонованих імператором змін до крайового статуту та виборчої ординації з’ясувалося, що виборчий закон закріпив політико-правовий статус Східної Галичини як польсько-української території. Зрештою, лише тут запроваджувалися національно фіксовані округи, тоді як у західній частині краю вони утворювалися, як і раніше, за безнаціональною ознакою. У багатомандатних округах вибори відбувалися на пропорційній основі, а в одномандатних – на мажоритарній.

²¹ Лозинський М. З виборчої статистики Галичини / М. Лозинський, В. Охримович // Студії з поля суспільних наук і статистики / Статистична комісія НТШ. – Львів, 1910. – Т. 2. – С. 94.

Таблиця 2

Виборча схема на основі сеймової виборчої ординації і табелярного додатку до неї, що запроваджувалися в Галичині 1914 року²²

Склад Галицького сейму	Спосіб виборів, рівень майнового цензу	Кількість мандатів		
		Загальна	Польських	Українських
		227 (228)	165 (72,7– 72,4 %)	62 (+1) (27,3– 27,6 %)
Вірилісти*	призначалися за посадою	12 (+1**)	8	4 (+1)
І курія великої земельної власності	пряме голосування; сплачували не менше 200 крон податку з доходів за рік, мали лише 1 голос і лише в цій курії	45 національно незакріплених: на Західну Галичину припадало 4 округи та 13 мандатів, на Східну Галичину – 12 округів та 31 мандат; національно закріплених: український – 1 округ (Львів) та 1 мандат; за кількістю мандатів: 1 шестимандатний (Краків), 9 тримандатних, 5 двомандатних, 2 одномандатних округів	44	1

²² Ustawa z dnia 8. lipca 1914, zmieniająca §§ 3, 4, 6, 10, 11, 12, 13, 17, 31, 35, 38 i 48, uzupełniająca postanowienia §§ 18 i 26 statutu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem i wprowadzająca nową ordynacyą wyborczą // Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem. – Rok 1914. – Część 10. – Nr. 65. – S. 177–219.

* Архиепископи римо-католицького, греко-католицького та вірмено-католицького обрядів зі Львова, князя-єпископа римо-католицького обряду з Кракова, єпископів римо-католицького та греко-католицького обрядів із Перемишля, єпископів римо-католицького обряду з Тарнува та греко-католицького обряду зі Станиславова, президента Академії мистецтв у Кракові, ректорів університетів у краї та Львівської політехнічної школи.

**Один мандат був зарезервований для ректора українського університету, відкриття якого передбачала сеймова угода.

II цензова міська курія	пряме голосування; 2/3 списку осіб, які сплачували найбільші податки (мали ще другий голос у III курії), та виборці за особистою кваліфікацією*	46 національно незакріплених: 11 округів та 16 мандатів (усі в Західній Галичині); національно закріплених: польських – 12 округів та 24 мандати (Західна Галичина – 1 округ та 1 мандат, Східна Галичина – 11 округів та 23 мандатів), українських – 6 округів та 6 мандатів (усі у Східній Галичині); за кількістю мандатів: 1 восьмимандатний (Львів), 1 шестимандатний (Краків), 5 двомандатних, 22 одномандатних округів	40	6
III загальна міська курія	пряме голосування; чоловіки, що досягли 24-річного віку, мали лише 1 голос і лише в цій курії	12 національно незакріплених: 4 округи та 4 мандати (усі в Західній Галичині); національно закріплених: польських – 5 округів та 5 мандатів (усі у Східній Галичині), українських – 3 округи та 3 мандати (усі в Східній Галичині); за кількістю мандатів: 12 одномандатних округів	9	3
IV курія торгово-промислових палат	пряме голосування; кожен виборець голосував двічі	5 Львів (2 мандати), Краків (2 мандати), Броди (1 мандат)	5	—

* Без урахування рівня сплати податків автоматично голосували: духовенство, державні чиновники всіх рангів, військові – офіцери (крім тих, які під час виборів виконували службові обов’язки), особи з науковим ступенем, адвокати, нотаріуси, дипломовані фахівці в хірургії, фармації, ветеринарії, техніці, нотаріальні кандидати, викладачі й учителі, особи, що мали звання почесного громадянина. Неодружені жінки мали право голосу в I та II куріях. Віковий ценз – 24 повних роки. Активне виборче право – із 30 повних років.

V курія про-мислових об'єднань м. Львова та Кракова	двоступеневе голосування; кожне товариство делегувало по 1 виборцю на кожних 10 членів (але не менше 2 та не більше 5)	2 Львів (1 мандат), Краків (1 мандат)	2	—
VI курія сільських громад	пряме голосування; 2/3 списку осіб, які сплачували найбільші податки, мали по 2 голоси в цій курії, решта – 1 голос	105 національно незакріплених: 50 округів та 64 мандати (Західна Галичина – 36 одномандатних, 2 двомандатних округи та 40 мандатів; Східна Галичина – 12 двомандатних округи та 24 мандатів), національно закріплених: польських – 7 округів та 7 мандатів (всі у Східній Галичині), українських – 34 округи та 34 мандати (1 – у Західній Галичині та 33 – у Східній); за кількістю мандатів: (14 двомандатних та 77 одномандатних округів)	57	48

Аналізуючи виборчі округи за виборчою схемою 1914 р., новим каменим міжнаціонального спотикання можна вважати 14 двомандатних виборчих округів у VI курії сільських громад (2 – у Західній та 12 – у Східній Галичині), які виявилися національно незакріпленими. У VI курії українська квота передбачала 48 мандатів, але лише 34 із них були національно фіксованими. Планувалося, що один із двох мандатів у двомандатних виборчих округах мав би гарантовано здобути український кандидат. Проте на парламентських виборах 1907 р. та 1911 р. у двомандатних округах створився прецедент, коли українська меншість втрачала свій мандат через таку виборчу технологію: в I турі не вдавалося визначити відразу двох переможців (абсолютну більшість міг здобути лише 1 кандидат), відтак у II турі (на вужчих виборах) участь брали два інші кандидати, які одержали найбільшу кількість голосів. Тоді польські виборці, що становили до 75 % усіх виборців на дільниці, одностайно голосували за свого кандидата, внаслідок чого другий мандат також потрапляв

до рук поляків. Так, у 1907 р. українці втратили 1, а в 1911 р. – уже 2 із 28 можливих мандатів^{*23}.

За побуто- вою мовою	За конфесіями						
	Римо- католики	Греко- католики	Право- славні	Єванге- листи	Ізраїліти	Поза- конфе- сійні	Разом
Німці	36 625	596	93	27 129	25 631	58	90 130 (1,12 %)
Поляки	3 618 145	235 328	196	7 854	808 327	317	4 670 167 (58,19 %)
Українці	42 822	3 141 029	1 580	834	21 513	247	3 208 025 (33,97 %)
Інші	8 207	496	678	216	168	6	9 771 (0,12 %)
Особи без громадянства	26 493	1 784	294	1 650	16 165	35	46 413 (0,57 %)
Разом	3 732 290 (46,51 %)	3 379 233 (42,11 %)	2 841 (0,04 %)	37 693 (0,46 %)	817 804 (10,86 %)	663 (0,00 %)	8 024 524

Аналіз даних австрійської статистики засвідчує, що 1,24 % громадян на побутовому рівні не послуговувалися польською чи українською мовами, а це близько 0,41 % виборців, яких чиновникам потрібно було самостійно ідентифікувати при формуванні національних кадастрів. Порівнюючи кількість греко-католиків та осіб, що користувалися українською мовою як побутовою, втрати українського населення становили 8,14 %, а це близько 2,71 % (72,5 тис.) виборців. До польськомовного населення було також зараховано 9,72 % юдеїв, а це близько 3,24 % виборців. Так кількість польськомовних осіб зросла на 17,86 % за рахунок українців та євреїв, а до кадастру польських виборців загалом потрапляло 6,36 % (170 тис.) неполяків. Зважаючи на це, кількість скарг на якість виборчих списків у Галичині могла бути значною, що в підсумку загострило би протистояння між групами виборців й

* На парламентських виборах 1907 р. було втрачено український мандат у виборчому окрузі № 54 (судовий округ Ліско (громади Балігруд, Лютовиська), Старий Самбір (Старий Самбір), Турка (Турка, Бориня), Дрогобич (Підбуж, Дрогобич), Самбір (Ланка, Самбір), 3 територіальні громади), а у 1911 р. – в округах № 54, № 57 (Дрогобич (Меденичі), Стрий (Стрий), Сколе (Сколе), Жидачів (Жидачів, Миколаїв), Бібрка (Ходорів, Бібрка), Перемишляни (Глиняни), Рудки (Комарно), 11 територіальних громад).

²³ Die Ergebnisse der Reichsratswahlen im Jahre 1907 // Österreichische Statistik. – Wien: K. u. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1908. – Band 84, Heft 2. – S. XII; Die Ergebnisse der Reichsratswahlen in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern im Jahre 1911 // Österreichische Statistik. – Wien: K. u. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1912. – Band 7, Heft 1. – S. 133, 135.

органами державної влади. Недостатня якість списків могла поставити під сумнів легітимність проведених виборів.

Так сеймова виборча реформа в Галичині 1914 р. представляла собою одну з найскладніших та найзаплутаніших мажоритарно-пропорційних виборчих систем не лише в Цислейтанії, а й у Європі, яка при збереженні курій та модернізації їх на основі національного принципу забезпечувала польській меншості у Східній Галичині 78 мандатів (а це 47,3 % польських, або 34,4 % усіх сеймових мандатів). Українці, як автохтонне населення Східної Галичини, одержали тут лише 59 мандатів (а це 95,2 % українських, або 26 % усіх сеймових мандатів). У такий спосіб новий виборчий закон закріпив політико-правовий статус Східної Галичини як польсько-української території. Одночасно він унеможлилював ескалацію польсько-українського політичного протистояння під час виборчих кампаній у національно фіксованих виборчих округах Східної Галичини, що в майбутньому могло би сприяти налагодженню міжнаціонального діалогу на рівні громад.

Застосовані у крайовому виборчому законі технології “виборчої арифметики” та “виборчої геометрії” продовжували суттєво обмежувати політичну участь українського населення, а занижене співвідношення кількості мандатів до чисельності спільноти – його політичну репрезентативність. З іншого боку, запровадження принципу етнічності у виборчу систему та діяльність представницьких органів влади мотивувало б українське населення до суспільно-політичної активності, започатковувало залучення його еліти нарешті до формування локальної політики у всіх сферах життя краю.

Крайовий статут у новій редакції передбачав якісні зміни в організації крайового й повітового представництва, внаслідок чого в Галичині реалізовувалася модель політичної співпраці польської більшості та української меншості в сеймі й повітових радах. Фіксоване збільшення чисельності українських мандатів у Галицькому сеймі на 6 %* урізноманітнювало реалізацію представниками опозиції як індивідуальних, так і колективних форм політичної діяльності, що було також позитивним сигналом для налагодження міжнаціонального діалогу.

В управлінській сфері закон на паритетних засадах унормовував співіснування сільських громад і поміщицьких землеволодінь, які входили до одного територіального утворення. Такі нововведення були особливо актуальними для східногалицьких громад, де конфлікти між поміщиком та селянами нерідко закінчувалися кровопролиттям**.

Реалізуючи т. зв. принцип “автономізації народів”, модерна національна політика Австро-Угорщини унеможлилювала здійснення понад півстолітньої мрії кількох поколінь галицьких українців про поділ Галичини, що могло активізувати синдром політичної неучасті в частини спільноти. Ці негативні тенденції частково нівелювались би за рахунок збільшення ступеня суспільно-політичної

* У 1913 р. українці здобули 35 із 161 сеймових мандатів.

** До прикладу, міжнародного резонансу набули події 25 травня 1908 р. у с. Чернихів Тернопільського повіту, де внаслідок конфлікту між селянами та родиною графів Коритовських за право рибалити на громадському ставку від жандармської кулі загинув 12-річний Семко Лалак. Цей факт був підтверджений висновками судово-медичної експертизи.

інтегрованості українців через реалізацію нової моделі політичної співпраці у представницьких органах влади та відкриття українського університету, що уповільнило би процес радикалізації молоді. При цьому політичними маркерами можна вважати не лише легітимність проведених виборів за новою сеймовою виборчою реформою, а й спосіб і терміни вирішення університетського питання, які могли спровокувати кардинальну зміну етнополітичної поведінки галицьких українців.

У роки Першої світової війни відбулися ці передбачувані зміни в етнополітичній поведінці української спільноти, які характеризувались її участю у масовому протестному русі. У 1914–1916 рр. призупинилася діяльність представницьких органів влади всіх рівнів, тому сеймова виборча реформа в Галичині так і не була реалізована, а університетське питання взагалі зійшло з порядку денного публічної політики.

Виправдовуючи поразки зимової кампанії 1914–1915 рр., австро-угорські військові кола в перші місяці війни звинуватили українське населення у державній зраді, вигадавши існування “русинської ірреденти” – українського сепаратизму. Крайова військова адміністрація незаслужено трактувала всю українську спільноту як ворожий до держави русофільськи налаштований елемент, який у важкий для імперії час продовжував дотримуватися східного обряду, юліанського календаря та кирилиці, що нібито свідчило про ментальне й духовне єднання з Російською імперією²⁴. Цим обґрунтовувалися масові арешти та інтернування українців.

Почуття національної дискримінованості в середовищі галицьких українців значно загострилося внаслідок проголошення 5 листопада 1916 р. імператорами Німеччини та Австро-Угорщини декларації про відновлення польської державності, яке мало відбутися частково за рахунок українських етнічних земель. Це спровокувало розгортання хвилеподібного протестного руху, внаслідок чого впродовж листопада 1916 р. – травня 1917 р. до Військової канцелярії Його Величності імператора²⁵ та Міністерства внутрішніх справ²⁶ були скеровані сотні підписних листів як стандартної друкованої, так і довірливої форми від українських громад більшості східногалицьких повітів із вимогою про негайний поділ Галичини. Поява такого руху засвідчила виникнення своєрідного моменту неповернення на шляху порівняно мирного співіснування польської та української спільнот у Східній Галичині.

Наступна хвиля протестів активізувалася навесні 1918 р., коли газети “Українське слово” й “Діло”²⁷ опублікували зміст т. зв. “Холмського протоколу” від

²⁴ Österreichisches Staatsarchiv (далі – ÖStA). – Kriegsarchiv (далі – KA). – Militärkanzlei Seiner Majestät des Kaisers (1848–1918) (далі – MKSM). – Faszikel 69-8 / 9-3 de 1914 (Die russische Propaganda und ihre politischen Gönner in Galizien. – Wien, September 1914. – S. 1–30.); – Fasz. 28-3 / 2 de 1915 (Cehelskyj L. Die Wahrheit über den Verrat in Ostgalizien. Promemoria vom 6. Jänner 1915. – S. 2–18.).

²⁵ ÖStA. – KA. – MKSM. – Fasz. 19-16 / 16-6 ex 1916 (Protest der Ukrainischen parlamentarischen Vertretung an Seiner Majestät des Kaisers vom 4. November 1916, Wien).

²⁶ ÖStA. – Verwaltungsarchiv (далі – AVA). – Ministerium des Innern, Präsidium (далі – MI, Präs.). – Fasz. 31 / Gal. (1917). – Nr. 998–8655.

²⁷ Українське слово. – 1918. – 17 березня; Діло. – 1918. – 17 березня.

4 березня 1918 р., який не мав статусу таємної угоди. Цим документом піддавався ревізії п. 1. ст. II Берестейського мирного договору від 9 лютого 1918 р. та зафіксувалося зміщення кордону між Австро-Угорщиною й Українською Народною Республікою на схід*, що заперечувало реалізацію раніше задекларованого етнічного принципу. Висловлюючи вірність правлячій династії і лояльність до Австрійської держави галицькі українці під час протестних акцій на підтримку українців Холмщини та Підляшшя наполягали на негайному поділі Галичини²⁸.

Одночасно впродовж лютого–травня 1918 р. польська спільнота також масово протестувала проти умов Таємного протоколу від 8 лютого 1918 р. про поділ Галичини. Після оголошеного страйку залізничників національні лідери закликали галицьких поляків до загального страйку, а Польська партія соціалістична (ППС) – до повстання та непокори владі²⁹. Іноді польські демонстрації закінчувалися погромом приміщень українських організацій, як, наприклад, у Самборі проти ночі на 18 лютого 1918 р.³⁰.

Отже, “Галицьке зрівняння” 1914 р. доцільно трактувати як провінційну модель політичної співпраці між поляками й українцями, що вбудовувалася в систему австро-угорського дуалістичного федералізму, або ж як своєрідний міжнаціональний “*modus vivendi*”, покликаний урівноважити політичну систему на крайовому рівні. Сеймову виборчу реформу 1914 р. можна вважати результатом польсько-українського політичного діалогу, але аж ніяк не фактом польсько-українського міжнаціонального примирення у Східній Галичині. У зв’язку з початком Першої світової війни “Галицьке зрівняння” 1914 р. так і не відбулося, а тому не змогло покращити ступінь політичної інтегрованості української спільноти.

* Йдеться про північно-західний кордон УНР, починаючи від Тарнограда, по лінії Білограй–Щебрешин–Красностав–Пугачів–Радин–Межиріччя–Сарнаки–Мельники–Високо-Литовське–Кам’янець–Литовський–Пружани–Вигонівське озеро. Південні повіти Холмщини (Холмський, Грубешівський, Томашівський, Замістський) входили до зони окупації австро-угорського війська. 5 червня 1916 р. Холмський, Грубешівський, Томашівський повіти були передані до складу Люблінського генерал-губернаторства.

²⁸ ÖStA. – KA. – Präsidial Registratur. – Fasz. 52-5 / 60 ex 1918, 52-5 / 31 ex 1918, 52-5 / 28-2 ex 1918, 52-5 / 27 ex 1918, 52-5 / 19 ex 1918.; ÖStA. – AVA. – MI, Präs. – Fasz. 22 / Gal. (1918). – Nr. 1868, 5273, 6113, 6269, 6676, 8159, 13134, 13132.

²⁹ ÖStA. – KA. – MKSM. – Fasz. 28-3 / 5 ex 1918.

³⁰ Ibidem.